

Заједница универзитета Србије **Association of Serbian Universities**

Visoko obrazovanje Srbije u evropskom prostoru visokog obrazovanja
Serbian Higher Education in the European Higher Educational Area
Beograd, 14-15. novembra 2002.

Ivan Juranić, Žarko Spasić, Darko Stanić, Ivana Jovanović*

OLAKŠAVANJE UPISA, SKRAĆIVANJE ŠKOLOVANJA I POVEĆANJE PROLAZNOSTI

R e z i m e

Savremeni trendovi u visokom obrazovanju idu ka povećanju populacije koja će njime biti obuhvaćena. To nameće ozbiljne zadatke pred univerzitete i njihove osnivače, kako bi osmislili postupke i praksu koja će odgovoriti takvom cilju. Potrebno je povećati obim upisa na univerzitet, ali uz očuvanje kvaliteta nastave i efikasnog završavanja studija. Veća prolaznost na fakultetima je drugi kritičan doprinos povećanju broja visoko obrazovanih u društvu. Povećan upis i veća prolaznost bi sa sadašnjom praksom rada na univerzitetu vodili drastičnom obaranju kvaliteta nastave. Zato je potrebno da se izvrše ozbiljne reforme u programima i metodama nastavnog procesa. Moraju se obezbediti servisi koji bi studentima pružali neophodnu pomoć tokom čitavih studija. Način ocenjivanja mora biti bar donekle izmenjen. Sve to može biti efikasno podržano širokom primenom savremenih informacionih i komunikacionih tehnologija.

1. UVODNA RAZMATRANJA

"U pogledu upisa i izbora škole, istorijski pomak se desio u drugoj polovini 20. stoleća: za većinu mladih ljudi, visoko obrazovanje je zamenilo srednje obrazovanje kao osnov za izbor životnog poziva, kako bi nastavili obećavajuću životnu karijeru"[1]. Iz očekivanja da univerziteti treba da doprinesu ostvarenju nacionalnih ciljeva, u Velikoj Britaniji država je postavila cilj da, pre 2010., 50 % populacije od 18 – 30 godina bude uključeno u visoko obrazovanje.

Ciljevi reforme visokog obrazovanja istaknuti u naslovu ovog članka po svojoj prirodi mogu biti suprotstavljeni. Težnja da se, po mogućnosti, polovina populacije u uzrastu između 18 i 30 godina obuhvati nekim vidom visokog obrazovanja, podrazumeva ogromno povećanje broja upisanih studenata, što može ozbiljno da dovede u pitanje, ne samo kvalitet obrazovanja, već da poveća osipanje studenata, ili da uspori njihovo završavanje studija. U ovom članku ćemo razmotriti činioce koji utiču na kvantitativne aspekte procesa studiranja, kao i mere za poboljšanje kako kvantitativnih, tako i kvalitativnih karakteristika visokoškolskog obrazovanja.

* Prof. dr. **Ivan Juranić**, prorektor, prof. dr. **Žarko Spasić**, prorektor, **Darko Stanić**, student-prorektor, Univerzitet u Beogradu, Studentski trg 1; **Ivana Jovanović**, student, Filozofski fakultet UB, 27. Marta 80.

2. OLAKŠAVANJE (POVEĆANJE) UPISA

U Srbiji, ciljna populacija koja bi trebala da bude obuhvaćena visokim obrazovanjem broji nešto preko 1.200.000 stanovnika. Razumna ambicija bi bila da oko 20 % te populacije, odnosno ~250.000 mladih ljudi, završi visoko obrazovanje. Uz pretpostavku gotovo pune prolaznosti, to bi se moglo postići upisom oko 60.000 studenata na prvu godinu studija. Ako bi se htelo imati očekivani broj diplomiranih, upis bi realno morao biti mnogo veći. To je daleko iznad sadašnjih kapaciteta.

Evidentno je da je za postizanje umereno ambicioznog broja studenata potrebno povećati upis na fakultete i više škole, ali i povećati efikasnost studiranja. Broj diplomiranih studenata na univerzitetu određuju tri uzajamno vezana pokazatelja:

1. Obim i dostupnost upisa
2. Napredovanje između stepena studija (promotion) i
3. Osipanje studenata iz godine u godinu. (inverzno od retencije)

U našem sistemu prvi faktor naizgled nije kritičan u pogledu broja zainteresovanih za studije. Zbog male mogućnosti zapošljavanja veliki deo (oko 30 %) završenih srednjoškolaca (oko 90.000 godišnje) se odlučuje za studiranje na nekoj visokoškolskoj ustanovi. Međutim, ograničen broj kandidata koje finansira država, daleko je od potrebnog broja onih koji će u konsolidovanoj ekonomiji biti traženi. Stalan rast cena za samofinansirajuće studije postaje ozbiljna prepreka, jer gotovo da nema porodice koja može finansijski podneti teret studija i za jedno, a kamoli za više dece. Treba imati na umu da postoje mnoge sredine u kojima ne postoji izražen interes da mladi postignu visoko obrazovanje. Pored toga, kod upisa je primetna neravnomerna distribucija zainteresovanosti. Pošto ni jedna struka ne nudi sigurnost u zapošljavanju, studenti se većinom opredeljuju za studije koje smatraju "lakšim" i po ceni dostupnijim njihovim mogućnostima. Zbog toga je zabrinjavajuće nizak interes za upis na neke tehničke fakultete i fakultete prirodnih nauka.

Kod razrešavanja socijalnih nejednakosti, danas smo prisiljeni da razmišljamo prvenstveno o otvaranju vrata visokog obrazovanja za siromašne, ali i za one koji nisu imali iskustvo uspešnog prethodnog obrazovanja, i starije koji su bili više godina van škole.

Bilo bi potrebno uvesti selektivne mere za privlačenje studenata na "manje popularne" fakultete. Jedna od njih je da se studentima ponude neki poslovi na fakultetu kojima bi mogli da otplaćuju svoju školarinu, i slično. To naravno, zahteva značajnu reorganizaciju funkcionisanja univerziteta. U svetu je mnogo pažnje posvećeno reorganizaciji Studentske službe, kojoj se daju zadaci mnogo širi od onih koje imaju kod nas. To je kreativan sektor univerziteta koji radi i na tome da visoko školovanje učini dostupnijim mladim ljudima. Ciljevi koji se stavljaju pred studentsku službu su da:

- Obezbedi prijem studenata olakšavanjem procesa upisa, olakša nalaženje finansijske podrške i uvaži posebne potrebe studenata. Bitan detalj u privlačenju novih studenata je informisanje preko interneta, prijavljivanje za upis elektronskim putem, a kasnije, istim putem, prijavljivanje za kurseve i ispite.
- Razvije aktivnosti koje studentima daju podršku kroz savetovanje i pomoć u krizama, prvenstveno pomoć u napredovanju

Pored toga, treba proširiti mogućnost upisa, definišući odgovarajuće procedure prijema na fakultet zavisno od prethodne školske spremne, radnog iskustva, i slično. U svetu se posebna pažnja posvećuje visokom obrazovanju odraslih koji nemaju tradicionalne kvalifikacije. Za njih se određuju posebne kvote za upis, organizuju specijalni prijemni ispiti, prijemni kursevi, fleksibilni programi tipa otvorenog univerziteta i studiranja na daljinu.

3. DA LI POVEĆANJE BROJA STUDENATA UMANJUJE KVALITET VISOKOG OBRAZOVANJA?

Reforma visokog obrazovanja, kako je definisana Bolonjskom deklaracijom, podrazumeva dramatično povećanje broja studenata, uvođenje novih metoda u nastavi i stvaranje evropske mobilnosti studenata i nastavnika. Pitanje je da li u svetlu ovih promena sistem može zadržati kvalitet obrazovanja? Ovo pitanje zadire u srž tri potencijalno sukobljena cilja obrazovanja: Stvoriti obrazovano stanovništvo, razrešiti socijalne nejednakosti i učiniti efikasnijim obrazovni sistem [2].

Stvaranje obrazovanog stanovništva ima mnogo definicija koje idu od strogo klasičnih kurikuluma do veoma praktično, ka poslu-orijentisanim, kolekcijama kurseva. Takođe se može tvrditi da obrazovanje uključuje i kulturne aspekte koje socijalizuje studente kako za akademsku tako i za širu kulturu kojoj obrazovanje pripada. Jedna od prihvaćenih definicija je da obrazovanje treba da obuhvati filozofiju prosvetiteljstva, oživljavanje kurikuluma i prakse koji razvijaju intelekt, jača moral i karakter, usađuje uvažavanje za učenje, i snabdeva studente veštinama potrebnim za nastavljavanje učenja i izvan akademskih institucija. Pored toga, studenti se moraju pripremiti za sadašnje i buduće ekonomije, posebno u odnosu na efekte globalizacije u odnosu na takmičenje za posao, preraspodelu bogatstva, i zamenu državno/političkog uticaja sa korporativno/ekonomskim uticajem. Obrazovanje takođe mora gajiti uvažavanje za tekuće događaje u istorijskom kontekstu.

Da bi se poboljšala socijalna mobilnost i ujednačio pristup profesijama treba pretresti akademske kurikule i uloge različitih akademskih institucija. **Treba napraviti razliku između različitih ciljeva u ovoj oblasti razjašnjavajući da li mislimo na jednak ishod za sve studente, jednaka iskustva sa obrazovnim procesom, ili jednake mogućnosti da pojedinac ostvari sopstveni potencijal.**

Obezbeđivanje jednakog ishoda podrazumeva da moramo isplanirati takve obrazovne sisteme da svaki pojedinac može ostvariti ma koji profesionalni cilj, bez obzira na njegove prirodne sposobnosti i sklonosti. Mogući rezultat toga bila bi degradacija značenja visokoškolskih diploma.

Davanje svim studentima jednakog obrazovnog iskustva sugeriše da svaki student sledi isti tok sudija, pri čemu neki od njih opstaju a drugi otpadaju. Svako dobija šansu da pokuša, ali šta će oni koji ne završe da urade sa ostatkom svog života? Naša visokoškolska tradicija spada u ovu kategoriju.

Izgleda prilično jasno da prethodne dve definicije dovode do strašno frustriranih nastavnika i studenata, i verovatno neće daleko odmaći po pitanju socijalne jednakosti.. U stvari, mnogo je verovatnije da će izazvati dalju diferencijaciju i nejednakosti. *Zbog toga bi jednakost definisali kao obezbeđivanje jednakih šansi (opportunities) za studente da spoznaju i postignu sopstveni potencijal.*

U tako koncipiranom cilju studiranja prirodno je da se obezbedi optimalna efikasnost studija.

4. POVEĆANJE PROLAZNOSTI I STEPENA ZAVRŠAVANJA STUDIJA

U sadašnjem sistemu studiranja prisutno je veliko osipanje. Već duže vreme broj dipomiranih studenata ne prelazi 1/3 upisanih ili još manje. Analiza uzroka osipanja pokazuje sledeće glavne razloge:[3]

1. bolest u porodici
2. finansijski razlozi
3. dosadan program studija
4. padanje na ispitu

Statistički gledano prvi razlog nije nešto značajan i mali bi efekat bio ako bi se univerzitet pozabavio ovim problemom.

Drugi razlog je vrlo uobičajen. Međutim, kod nisu rađene studije o stepenu značaja ovog problema. S obzirom da je veliko osipanje postojalo i u vreme kada studije nisu mnogo koštale, moramo pretpostaviti da

postoje još značajniji razlozi. Indikativno je da najveći broj studenata napušta studije već u toku prve godine studija.

Kod nas ne postoji ozbiljnija studija o tome koliko treći razlog ima udela u osipanju studenata. Već i ta činjenica dosta govori o nezadovoljavajućem odnosu koji postoji prema kritičkoj evaluaciji rada nastavnika na univerzitetu. Mora se posvetiti više pažnje uvođenju inovativnih metoda nastavi (na primer, korišćenjem nove tehnologije, ili učenja usmerenog ka studentu) koje može učiniti da se studenti više posvete datom kursu. Postoje pozitivna iskustva nekih univerziteta u svetu proizašla iz uvođenja projekata baziranih na grupnom radu studenata, iz uvođenja dnevnog podsetnika za učenje u prvoj godini studija, iz ograničavanja veličine studenskih grupa (do 50), iz ograničavanja tročasovnih nastavnih sesija na 2×90 minuta, bez seminara ili predavanja, odnosno diktiranja beleški. Nastava treba da bude interaktivna, na primer, studentima se može dati kopija ranijeg pismenog ispita i tražiti od studenata da ga u malim grupama komentarišu i ocene.

U skladu sa opredelenjem da student treba da otkrije i ostvari sopstveni potencijal, potrebno je definisati modularne kurseve sa mogućnošću da student u velikoj meri bira sadržaje koje će da studira i da tako učestvuje u kreiranju sopstvenog obrazovnog profila.

Četvrti razlog, nepolaganje ispita, je najznačajniji uzrok osipanja studenata tokom prvih godina na univerzitetu. Studenti mogu biti neuspešni zbog raznih razloga, kao:

- lošeg kvaliteta nastave
- neprisustvovanja nastavi
- manjka sposobnosti

Univerziteti (fakulteti) imaju odgovornost da studentima obezbede visok standard obrazovanja. Kvalitetna nastava ima odraza na prisustvovanje i prolaznost studenata..

Za podsticaj studentima da prisustvuju nastavi postoje različite strategije. Jedna je obavezno prisustvo studenata na časovima koje je povezano sa davanjem konačne ocene. Aktivno učešće na seminarima doprinosi 15 % konačnoj oceni (University of Central Lancashire). Studenti se slažu da to čini da oni više rade na seminarima i kao rezultat se dobija aktivnije prisustvo na časovima i veća retencija studenata.

Kao mere za povećanje retencije studenata navodi se uvođenje dopunskih modula (konzultacija?) kojima se studentima nude osnovne veštine u komunikaciji i metodama istraživanja. Mogu se organizovati provere znanja u toku trajanja nastave, te studentima sa slabim rezultatom ponuditi pomoć tutora u pripremanju ispita.

Pored ovih faktora, jedna druga studija [4] je kao činioce koji utiču na progresiju i retenciju studenata identifikovala i sledeće:

- Akademsko iskustvo/ posebno iskustvo prve godine
- Sistemi akademske podrške/ savetovanje
- Ocenjivanje i odluke o napredovanju
- Stilovi učenja i uklapanje u iskustvo institucije u podučavanju i učenju
- Psiho-socijalni faktori
 - o Identitet grupe
 - o Osećaj samopoštovanja
 - o Podrška porodice
 - o Osećaj pripadnosti
 - o Društveni odnosi
 - o Samospoznaja sopstvenih sposobnosti/kompetencije
 - o Jasnoća ciljeva/način i vreme u kome ih treba ostvariti
 - o Motivacija

Nisu nam poznate detaljnije studije o uticaju ovih faktora. Međutim, iz kontakata sa brojnim studentima i znajući društvena kretanja u poslednjih desetak godina, može se zaključiti da psihosocijanim faktorima treba posvetiti veliku pažnju. Po našoj proceni, novi studenti se teško identifikuju sa akademskom zajednicom, nemaju načina da sebi postave preciznije definisane ciljeve, što direktno ima odraza na široko prisutan nedostatak motivacije. Tako bi bilo neophodno, da pored uređivanja društvenih odnosa, i podsticanje uticaja porodice, da nastavnici svojim radom podstaknu osećaj pripadnosti, osećaj samopoštovanja studenta i da mu pomognu da spozna svoje sposobnosti.

5. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Šta učiniti?

Dati veći naglasak na pedagošku kompetenciju nastavnika

Uvesti nove metode učenja

Kombinovati veće i manje grupe za učenje

Razviti veću upotrebu informacione i komunikacione tehnologije, što bi moglo poboljšati i ekonomsku efikasnost studiranja

Uvesti praktičan rad kao deo kurseva

Uvesti nove metoda ocenjivanja

Povećati učestalost ocenjivanja

Zatim treba uvesti:

- poboljšanje finansijskog upravljanja i savetovanja, tj., bolje informisanje o raspoloživoj finansijskoj pomoći
- jačanje akademskog savetovanja i monitoringa – proaktivno ne reaktivno
- ranu identifikaciju studenata “u riziku” i preduzimati odgovarajuće intervencije
- bolju prethodnu pripremu i buđenje zanimanja; ranije regrutovanje i kontakt sa budućim studentima
- periodično razmatranje načina na koji uprave donose odluke o napredovanju studenata
- pomoć studentima koji su istaknuti, ili su zaostali u studijama
- razmatranje “iskustva prve godine” i postići veću svest o identifikaciji stilova učenja
- neposredno istraživanje “psiho-socijalnih faktora” koji utiču na retenciju i razmeniti iskustva sa sličnim institucijama

Nema sumnje da je retencija studenata problem svih – akademskog, administrativnog i tehničkog osoblja na univerzitetu. U svim segmentima funkcionisanja univerziteta treba uvesti promene, a posebno u pogledu odnosa nastavnika i studenata prema nastavnom procesu. Obaveza svih je da se kreira okruženje za studije koje će paziti i odgovarati na potrebe studenata.

6. LITERATURA

- [1] *Two Decades Of Reform In Higher Education In Europe: 1980 Onwards*, Eurydice The Information Network on Education in Europe; ISBN 2-87116-292-1, p. 172 (ovaj dokument je dostupan i na Internetu: <http://www.eurydice.org>).
- [2] Downes, S. The Future of Online Learning. On'line esej iz Assiniboine Community College, Canada. <http://www.atl.ualberta.ca/downes/future/h.htm>. Juli 1998; McClintock, R. Renewing the Progressive Contract with Posterity: On the Social Construction of Digital Learning Communities, an evolving essay within the Institute for Learning Technologies' Digital Text Project at Columbia University http://www.ilt.columbia.edu/mcclintock/renew/ren_main.htm]. 1998; Shapiro, J and Hughes, S. Information Literacy as a Liberal Art, *Educom Review*, Vol. 31. No 2, 1996.
- [3] <http://www.ukcle.ac.uk/lili/2002/johnson.html>
- [4] <http://www.bradford.ac.uk/admin/conted/action/events/earchive/ss/peter.html>

Juranić, Ž. Spasić, D. Stanić, I. Jovanović

IMPROVING ACCESS, PROGRESSION AND RETENTION OF STUDENTS

Abstract.

The efforts to increase the part of the population attaining some kind of higher education is adopted as a policy in all developed countries. The universities and their stakeholders are faced with serious tasks to design new procedures and practice to match that goal. Enhanced access to the university is necessary, but quality teaching and high completion rate must be preserved. Better promotion rate is another important factor for enhancing the number of higher educated people in the society. Bigger enrollment and higher completion rate, within the present university teaching policy, inevitably lead to the derogation of the quality of teaching. It is necessary to introduce new student support services, which will be available all the time during the study. The assessment methods should be, at least partially, changed. For efficient harmonization of reform moves, everything should be backed up by modern information and communication technology.